о. ПРОКОЛУПІЙ.

ПОПАДЯ В ЗІЛЬНИЦІ.

Гумористично-історичне оповіданє з передодня революції.

Ціна 15 центів.

Накладом автора.
З друкарні «Робітничого Слова».
Торонто. 1918 р.

о. ПРОКОЛУПІЙ.

ПОПАДЯ В ЗІЛЬНИЦІ.

Гумористично-історичне оповіданє з передодня революції.

Ціна 15 центів.

Накладом автора.
З друкарні «Робітничого Слова».
Торонто. 1918 р.

Попадя в зільниці.

Діялось се на Полтавщині під Лубнями в хліборобській школї.

Коли станеш на лубенських валах, що замикають вступ до міста з лукомського шляху, так зараз видко червоні дахи будинків тої школи, там на віддаленю трох верстов, де гора кінчить ся, і дорога спадає у заступлену від очей горбами долину. По праву руку валїв шумить лїс Кондратовського, а по ліву гора скочуєть ся до просторих лук річки Сули. Річка сріблястою гадюкою повилась попід горами поміж жовтого моря кучерявих верб, що саме роспускали свої пахучі бурульки.

Весна 1902 року. Така як і усї весни на Україні. Сині пролїски закрасили подоли гаїв, червоний ряст розмалював їх як дорогу плахту. Блакітне небо. мов однолита кришталева ваза, покрило собою безкраї степи аж по Дніпрові гори, сонечко як личко русявої дївчини, усьміхаєть ся до воскресшого до житя поля; хрущі гудуть над вишневими садками, і срібний місяць що ночі зіходить над селами чарувати зачувші весну серця чорнобрових Полтавщанок.

Але тої весни та краса не захоплювала Лубенців. Вони виходили стурбовані та вичікуючі на свої гори і все дивились туди на схід на кінець степу, де він сходив ся з небосхилом. Такий настрій був в Лубнях хіба тоді, коли в 1648 роцї сподївались Лубенцї з Дикого Поля Запорожцїв з Богданом Хмельницьким.

Та не Запорожцїв виглядали тепер Лубенцї, але чули, що там в сумежних повітах за Полтавою пять сот тисяч селян порозбивали дїдичів — поміщиків, забрали в них усї добра і подїлили поміж себе панську землю.

Чули Лубенцї і те, що цар вислав на нарід військо. Військо люто покарало людей; одних повбивали, других до вязниць забрали... Але се не спиняло надії в серці. Скрізь котилась чутка по степах: «Великодної ночі мають погинути усї пани!»

Казали, що хлопи з села Засулє уже приготовили сворі-ні, коси та сокири і тільки чекають, щоб піст скінчив ся, щоб вчути, як попи заспівають «Христос воскрес!» А тоді не лишить ся в Лубнях живої панської ноги!

Що ночі палали панські «якономії» присьвічуючи місяцеви дорогу, а панам шлях до утечі. Лубенське паньство, попи, крамарі та чиновники з незапокоєнєм готувались до «Великодня». Потішала їх тільки присутність баталїону піхоти, що був покликаний на оборону міщан та що-дня ради страху селян переходив з наїженими баґнетами через базар.

Хлопи понуро дивились на «христолюбиве воїнство», але сьвятий їх зна, що вони собі думали?

* * *

У великодну суботу з вечера, коли сонце сїдало за Кононівський лїс, у великій клунї хлїборобської школи, що там на убочу за сараями та стайнями відбувались «довірочні збори». Скликав їх молодий професор природничих наук Німець д. Фішер, а присутними були: син управителя школи ґімназіяст 8-ої кляси Гриць, окоман школи, бувший фельтфебель, Йовтушенко, доглядач учеників теж бувший єфрейтор Ничипір Рябо-Кобила, коваль, як він себе кликав «викладач ковальства» Богданчук і несогіршний пяниця від коваля огородник Федько Пищи-Муха.

Насамперед була відчитана д. Фішером «кореспонденція», а власне лист від управителя круглицького фільварку панї Скаржинської, котрий просив своїх приятелів приїхати до него, але конче у великодну суботу у вечері: «Бо панї поїде до церкви на цїлу ніч.»

Розходилось дїстати фіру. Круглик по той бік Лубень; від школи до Скаржинських шляхами через місто буде 6 верстов, а навпростець через села яких три. Одноголосно ухвалили щоб Гриць, пішов попросив у свого тата управителя дозволу взяти коня.

Той побіг.

Старий управитель саме тодї розливав з бутелї червоне, як добра кров, вишневе вино у фляшки, на завтра гостей частувати.

— Тату, чи ти поїдеш до церкви на всеношну? спитавсь побожно Гриць свого батька, увійшовши до ґабінету.

— Ні; усї професори та служба розходять ся по церквах на цілу ніч. Я мушу лишитись дома. Недай Боже який трафунок..

— А я мушу зараз їхати. Уже пята година. О шестій у нас в ґімназії починають читати евангелію, я мушу бути там на час, брехав Гриць.

— Поїдеш з мамою та сестрою.

— Вони будуть їхати о якій 9-ій, я мушу бути на шесту.

— То візьми одного коня та огородника і їдь, коли так конче треба, — відповів управитель, навіть не обертаючись лицем до сина, точучи далї вино.

Грицеви тільки того й треба було. Користаючись, що батько відвернув ся, пхнув собі у кишенї дві фляшки вина і побіг назад до клунї.

Випили за здоровля управителя, (дай йому Боже довгі лїта прожити, що таке добре вино робить,) і четверо з них помашерували собі яром навпростець до кононівської дороги; Гриць з огородником мали їх здогонити.

Стаєнні викотили з возівнї «казанку». То був специяльний візок. Усї шруби порозхляпувались, бляшані крила повідривались, сам він розсох ся від довгого стояня в возівнї; і коли котив ся за конем, то на пару верстов навкруги, чути було брязкіт і гуркіт тої «казанки». Гриць завжди брав сей візок, коли сподївав ся вертатись до дому поуз мости і через фоси. Сказано, господарська дитина... Для тої оказії і кінь був специяльний. Звали його о. Аверкій, бо був дуже подібний до старого круглицького попа о. Аверкія Калатала-Богоявленського. Кінь був високий, сивий, з обшарпаною гривою і висмиканим хвостом, ходу мав широку, а сухий і тонкий мов тріска, на ребрах мож було грати як на цимбалах. Такий самісїнький був і о. Аверкій. Лише була між ними ріжниця в роках: о. Аверкій-піп мав 70 років, але о. Аверкій-кінь ще тільки починав парубочити, бо мав заледво 18 років.

Колись о. Аверкій-кінь був оґером.

В Круглику в о. Аверкія-попа теж було богато селянських родин, в котрих дїти були рідні лише мамам.

Піп бував пяний принаймні тричі на тиждень, але кінь тільки тоді, як панич напивав ся і заливав його силоміць.

Архиїрей вже давно махнув рукою на о. Аверкія, а управитель віддав Аверкія-коня на повну поталу Грицеви.

* * *

Ще не було шестої, як Гриць з огородником рушили з двору. Гримнули, задзеленькотіли шруби та бляха «казанки», захляпав на ребрах о. Аверкія хомут, загавкав величезний паничів пес Хапай, скакаючи попід саму морду коневи...

— Нарешті їдуть! — зачувши знайомий гуркіт, зітхнули з полекшою на серці камради, сидючи під кущами глоду над дорогою.

— Птру! — спинив Гриць проти них коня. Стали сідати. На візку був пляц тільки на чотири особи. Двох мусіли сісти на коліна. Тяженько застогнала «казанка» під таким ладунком; о. Аверкій відставив назад одну пару ніг, а другу далеко наперед, сіпнув воза, вигнув ся як кіт, потім знов простяг ноги і не рушив фіри.

— Стрівайте! я буду йому за дяка, сказав окоман, скочивши з візка і витинаючи довгу тернину. Сів на передку і, потягаючи коня вздовж хребта галузою, приказував:

— Рушайте, ваше преподобіє, рушайте.

Кінь скочив як пес, і візок рушив. Хапай плигав коло коня і гавкав, «казанка» греміла, окоман шмагав о. Аверкія без перестанку, заохочуючи його бічи. На сидячих у візку напав бадьорий настрій і вони гримнули:

«Засвистали козаченьки,
« В похід зу півночі».

Проїхали так пів верстви.

В окомана рука зболіла махати галузою, і він пустив її до долу. Почувши, що його не бють, кінь став і хтів завертати до дому.

— Бий його ще ти, пане Нечипоре! — передаючи галузу доглядачеви, сказав окоман.

Знов молотила тернина хребет о. Аверкія; і знов їхали, весело вигукуючи пісні і впиваючись теплим, пахучим, житєтворним повітрєм української весни.

Дорога лежала в зеленій долині, а пообидва боки її стояли на горбах ще чорні без листя дубові ліси. Вечеріло. Високо в небі тягли на північ ключі гусей; сонце ховалось за дубиною. Уже смерком заїхали у село Булатець. Колеса «казанки» поринали по самі ступки в калюжах гноївки, що залівала собою як озерами улиці. Багато мусіли ужити «арґументів» окоман з доглядачем, переконуючи о. Аверкія словами, терниною та закаблуками, зак він витяг їх на сухіще під горою.

Минали поуз попівську резиденцію. Коли минули попа, здибали молодого псаломщика, що вів звідкись на налигачу попівську корову.

Хапай скочив, гавкнув на корову, та задерла хвіст і пігнала вздовж улиці. Пес скочив до псаломщика.

— Хапай, назад! крикнув на пса Гриць.

— Чогож ви цькуєте його на мене! кричав псаломщик, відбиваючись від Хапая ціпком.

— Та хто цькує?

— А кажете, щоб хапав ззаду.

— Та се йому на імя Хапай!.. Назад, Хапай! назад!

Пес полишив церковного слугу і пігнав до собак, що зявились у ворожім настрою в воротах близчого обістя. І там уже летіла на всї боки собача вовна.

— Чи о. Півторацький дома? спитавсь Гриць.

— Дома, відповів псаломщик.

— Скажіть йому, що я перепрошую, що тепер не вступив до него. Нема часу, квапимось до Скаржинських, хіба повертаючи заїдемо, — сказав Гриць псаломщикови, думаючи, що той знає, хто він такий.

— Добре, скажу... завмираючи від страху, відповів дячок. Він уроїв собі, що то були проводирі хлопських розрухів.

Ті поїхали... А в голові його став крівавий образ: «Се вони.... вони поїхали розбити Скаржинських, а повертаючи, заїдуть до о. Півторацького.... крики, кров, трупи, огонь!..»

Тремтючи усім тїлом побіг дячок до резиденції. Піп здибав його коло фіртки.

— Батюшко! тікаймо!— Вони казали, що тільки впорають ся з Скаржинськими зараз повертають сюди!

* * *

Коли о. Аверкій виволїк візок з камрадами на Пирятинський шлях, і в синїм півмроці вечера зачорнів ся круглицький лїс і загавкали там на фільварку собаки, — д. Фішер простяг в напрямку двору свій довгий нїмецький нїс і через хвилинку старанно всапував в себе повітре, як той олень, коли виходить на небезпечне місце. Потім з чисто нїмецькою уявою сказав:

— Чуєте, як пахтить від лїсу перцівкою?

Спинили коня і якийсь час усї впомповували своїми сапатками пахучий весняний вітер.

Єфрейтор додав, що чує печене порося, фельдфеблеви почувсь вишняк, огородникови запахтїв чистий спіритус, коваль

казав, що він чує печених индиків, а Гриць пригадав собі чорнобрових покоївок пані Скаржинської і, схопивши галузу, став потягати нею з усеї сили о. Аверкія. Той згадав й собі свої молоді літа і підбіг пару кроків. Дзеленкотінє від «казанки» покотилось луною по степу; пси заскавуліли на алярм у фільварку.

Нарешті підїхали до широкої обсадженої гілястими яворами алеї, котра замикалась двома баштами і брамою, зза котрої підводились мури і шпичасті дахи двірця панів Скаржинських. Сей двірець був дуже химерної архітектури. В нім вилупилось не одно поколінє панів Скаржинських, і кожде прибудовувало до двірця якусь частину покоїв, дахів, або башт, так що скорше виглядав на пасху на котрій ґаздиня поналіплює всіляких шишок з гори та з боків.

Теперішня пані прибудувала з правого боку одно-поверховий музей, сполучивши його з цілим двірцем вузоньким корітаром.

Сама пані теж була химерна (дай Боже їй здоровлячка), як і її двір. Лягала спати вранці, а вставала о 5 годині увечері. Хоч чоловіка мала, але тримала ся молодих управителів, котрих завжди мала двох. Одного до маєтку, а другого до себе. Зимувала пані в Москві. Звичайно як і всї пани на Україні, гордувала українською мовою, але чомусь дуже любила козацьку старовину-бувальщину і за її заходами зібраний був в неї великий український музей..

Повернувши в напрямку двору, наші гостї спинили коня і якийсь час радились чи є пані дома? В усїх вікнах сьвітилось. Але ось сьвітло стало погасати; двірець пірнув в пітьмі.

— Се пані відїздить до всеношної. Відїдьмо трохи на бік, сказав Гриць. Але поки завертали ледачого коня, поуз них пролетїв фаїтон буланих коней, в котрім мелькнули білі намітки пані і її дочок.

Підскочив ушпарений галузою о. Аверкій, гримнули шруби та бляха, і«казанка» з гуркітом підкотились до дверей музею, мов під свою власну хату; о. Аверкій зітхнув свобіднїйше, знав що звідси хутко не віде. Роставив усї штири ноги, щоб спати. Хапай звів тим-часом лютий бій з панськими псами. Пси повтїкали до сїней і там скажено качались і скавулїли під його зубами.

Доглядач музею, Поляк п. Мечислав, вискочив до сїней з

хати з цебром води і тільки таким робом розігнав витаючих себе собак.

Вибігли покоївки, вийшов управитель з лямпою, (той що від фільварку, бо той що від пані поїхав з нею до міста).

— Алє то добже зробілі же сцє пшеєхалі!.. То уржнєми сєн! кричав пан Мечислав, заводючи дорогих гостей до долішних покоїв музею.

* * *

Тим часом на резиденції отца Півторацького стояв «плач і скрегот зубовний». Вістка принесена дячком, що «вони казали, що приїдуть» переполохала попа з родиною.

Грубезна попадя як сиділа на кріслї, так і не могла від страху рушитись з него. Лише казала: «Сьвятителї-угодники! Сьвятителї-угодники!» Але наймички ревали як корови. Одна впала на ліжко їмосці і лементувала, загорнувши голову в ковдру. А друга ревла, клячучи коло ніг попаді і затулюючи собі лице матущиною спідницею. Дячок стояв в дверах, а коло него бігав високий, як «роменська верства», о. Півторацький зжовклий від страху і все питав ся: «Що робити? Що робити?..... Андріяне!» крикнув на решті.

— Чого? — відізвав ся з кухні байдужний голос.

— Та й ди бо сюди! Ох, Боженьку! так тобі байдуже, що ми усі сеї ночі маєм погинути?

В кухонних дверях зявилась постать в широких як два простирала вибійчаних штанях, в засмальцьованій сорочці, що здавалось від віку не була прана; в скуйовданій голові і бороді стирчало куряче пірє.

— Чого? спитавсь попівський попихач.

— Біжи на друге село до дїдича, позич менї револьвер.

— Нащо вам лїверант? здивував ся Андріян.

— Ой, Господи! — скрикнув піп: — Таж нас мають сьогоднї усїх вирізати. І тебе, дурню, також!

— А я що кому завинив? відповів байдужно робітник.

— А що я? скрикнув піп.

— Та на вас люде нарікають...

— Мовчи, йолупе! біжи мерщі по револьвер!.... Ох, коли тобі вже Бог розуму дасть?... Іди!..

— Та коли? Отсе серед ночі? Може завтра?.. .

— Зараз, в сю хвилю біжи менї, дурню!

— Та піду.. і Андріян пішов повільною ходою до кухнї.

— А ти біжи до старости (війта), най зараз прийде до мене,

звернувсь піп до дячка.

Дячок вийшов з резіденції. Було вже темно. До него підбіг попівський пес і лизнув за руку. Дяк в страху знов скочив до хати. Дівки, попадя і піп крикнули як навіджені. Але за дячком вбіг і пес. Бачучи стурбовані лиця і чуючи крик, сів серед хати і став собі жалібно скавуліти. Його ніхто не прогонив. Двері були розчинені і крик з резиденції линув прост на вулицю.

Знов увійшов з кухні Андріян в чобітях і в свитині.

— Ти ще й досі не пішов? крикнув піп.

— Та ще ні....

— Біжиж швидче!

— Та.......

— Та чого «та»?

— Та, мовляв... того. Порося в печі.... і пасхи... **погоріли...**

Справді, з кухні несло згариною і димом.

— Тобі пацяти шкода?! А як твого отця духовного заколять «вони», як паця, так тобі байдуже? Га?

— Та воно ще не знати, а чим будемо розговлятись, коли порося згоріло?

— Я тобі цілу льоху дам їсти, тільки біжи до пана, дурню ти сорокатий!

Поява Андріяна трохи заспокоїла дівок. Але, як він з дячком рушили були до дверей, то дівки і собі вчинились до них і хтіли тікати на село. Попадя і піп злякались бути полишені самі в двох і схопили дівок за рукава, щоб не пустити. Почалась боротьба розпучливого страху.

І самі вони не знали, як усі опинились серед улиці по коліна в болоті. Тоді всі разом пішли до першого хлопського обістя.

Панько Сапляк, господар хати, вилупив здивовані очі, побачивши входячу до хати таку процесію.

Довідався і Сапляк, що «вони» мають приїхати. Ся вістка не дуже зворушила хлопські нерви. Так таки ніяк. Але Саплячиха, котра хоч і не бачила, як «вони» їхали, але вже розповідала попаді, що у візку було повно нарубаних людських голов. Післали Андріяна по старосту. Ідучи селом, Андріян калатав патиком по воротях коло кождої хати і, коли його питали, чого він гуркае, росповідав усю пригоду, а особливо скаржив ся що попови згоріло на вуглики паця. І поки Андріян дійшов до старости, так на Сапляковім обістю було ціле

«весілє».

Чоловіки, баби, діти і пси позбігались з цілої вулиці. А решту села повідомлялось «бездротним телєфоном по вербах».

Сапляк, побачивши в себе громаду, відчув у серцю ґаздівську гідність і почав гонорyватись перед людьми своєю коровою, що хоч і з двома тільки дійками, а доєть ся досконало..

Піп засмучений сидів за столом, похиливши голову на руки. Коси в него на голові були закручені як у дами кулькою, і колиб не велика чорна борода, так через довге пелехате попівське убранє мож було помилитись, що до його «стану»

Попадю, жінки поклали на «полу» (велике ліжко) і вона лежала як копиця, а ті бідкались коло неї.

Прийшов паламар і питав ся батюшку, чи вже дзвонити на «всеношну».

— Чи ти здурів, небоже?! крикнув піп: Хочеш спровадити «їх» до села?

Паламар того не хтів, але як же його без дзвоненя? Не по закону! Піп сказав, що всеношної не буде, але як Бог дасть, що будуть живі, так посьвятить пасхи і завтра в день.

Прийшов староста з «мендалем» на шиї.

— Що за турбації? спиталось «начальство».

— Та ніякої турбації, тільки батюшка кажуть, що якісь «вони» мають приїхати їх розбивати.

— Ага? Ми маємо про се «ліпорт» у уряді.

Війт пішов до попа; поцілував руку.

— Що робити, Ступо? спитав отець духовний...

В той самісінький час десь за селом розліг ся стріл: один, другий і стихло. Нічого особливого. То панський окоман ходив на вечірний переліт стріляти «валюшнів», котрих так богато перелітає через Україну весною. Вертаючи домів, він знечевя вистрілив собі з дубельтівки, щоб не нести її домів набиту.

Але сей вистріл розвязав питаня.

Піп і попадя скочили на ноги, вилупивши зі страху баньки.

— Ратуй, Ступо! крикнув піп.

Ступа зарядив. Сорок хлопів озброєних колами було змобілізовано і стало як один муж на подвірю Сапляка. Решта людей пішли собі спати, кажучи, як і Андріян, що вони нікому нічого не завинили. Попаді теж казали, щоб ішла до когось з людей спати, але та потріпала, кажучи, що коли

«вони» приїдуть, так певно довідають ся, де вона спить, і вбють. Треба було її сховати. Але де?

Їй пропонували парафіяни усі свої льохи, стебники, комори, навіть курники і сажі. Та та все боялась, кажучи, що там знайдуть.

— Стрівайте, я придумав! крикнув Сапляк: Лїзьте, попадьо у моє жлукто (зільницю), а я накидаю поверх вас ганчіря та брудного шматя і так сам премудрий Саламон не доглупаєть ся, де ви сховані.

Згодились.

Попадя присїла; хлопи принесли жлукто і стали її ним навертати. Жлукто було широке, але їмосць ще ширша. Ледви її туда впхали. Стогнала.

— Терпіть, попадьо, просили люде.

Поверх попадї накидали лахів, пригнітили камінем і лишили то все стояти під хатою.

А піп з своїм відділом уже хтїв ховатись в тернах за Сапляковою хатою, коли прибіг ходачковий шляхтич пан Петрівський, сільський адвокат, побріхач і доносцик. Невеличкий, чорний, з рідонькою обсмиканою борідкою, рухливий і відливий.

— Отче, чому й досї не править ся? крикнув він на попа.

Той пояснив. Петрівський зґедзьґав ся.

— Оттакий ви душ-пастир? Зараз пишу донос! Так ви замість того, щоб зібрати усїх людей в церкві і там приймити вінець мученика, ви по терням ховаєтесь! Згадайте як Татари Київ пльондрували? Тодї епископ замкнув ся з людьми в соборі і погинули усї ради слави віри Христової! Зараз пишу донос, до самого сіноду.!

Але о. Півторацький не мав такого геройського духа, якого від него вимагав Петрівський і, не слухаючи дальше науки, займив з своїм відділом терник господаря Сапляка.

* * *

З долїшних вікон музею широко стелилось по подвірю сяєво від лямпів; просто вікон стоїть о. Аверкій розставивши усї свої чотири ноги і спить; спить і Хапай вискочивши на «казанку».

В кімнатах крик і невиразний гомін.

Найславнїйші малярі сьвіта полишили нам чудові величнї образи римських оргій-бенкетів: ложа коло столів, на них грубі римські богатирі у вінцях з червоних троянд, вино, музи-

ка, коханки, танцюристки і сотки прислужників рабів.

Я-ж вам намалюю орґію українських паничів двайцятого столітя!

Що ті Римляне? Хай у козачих синів навчать ся бенькетувати!

У головній залї стародавнїх образів за довгим столом сидить уся наша братія. На «почетнім» місци сидить голова бенькету високий, довгоносий управитель фільварку Москаль Караулов, а навколо него «жерело житя», себто цїлий відділ чвертівок «очищеної» і як грубезна панї 5-ти вїдерна бутеля тернівки. На праву руку від управителя о. Вессаріон, чернець з лубенського монастиря, Гриша, професор Фішер, «викладач ковальства» Богданчук, а з лївої руки окоман шкільного фільварку, доглядач учеників Рябо-Кобила, огородник Пищи-Муха; проти управителя сидить пан Мечєслав «кустос» музею.

На столї, як «жертвенний агнець» простяг ся на підносї, аж бронзовий, печений, шість-місячний підсвинок випханий начінкою і з хріном в зубах, як каже «віра Христова». Коло кождого «трапезуючого» великий кухлик (з чарками на Українї не бавлять ся), а поміж кухлики мотають ся фляшки з перцівкою, запіканкою, морелївкою і иншими «легонькими» напоями, від котрих очі рогом лїзуть.

А з стін дивлять ся на всї ті напої образи: князь Ярема Вишнївецький з лубенськими полковниками, сивоусий Мазепа та Запорожцї, облизуючись кождий раз, як їхнї нащадки заливають за ковнїр. Колись і вони так «тріпали».

Хмара тютюнового диму пригашувала сьвітло лямпів.

Говорили усї враз голосно, неслухаючи, що хто каже.

В головах в них думки порозбігались, як вівцї по степу, сьвіт змалів, мов через щілини пробивав ся до мізку, чи з мізку..... Хто знає?

Огородник розповідав Рябо-Кобилї, як він розбивав жидівські крамницї в Одесї запогрому 1900 року, а Рябо-Кобила скаржив ся йому на свою тещу, що як він жинив ся ще перед 20 роками, та обіцяла дати за донькою чотири подушки, а дала тільки одну. Скарживсь і плакав.

Пан Мечислав переконував коваля Богданчука, що той походить з роду Богдана Хмельницького. Обіцяв показати йому якісь давні акта, котрі можуть довести його права і радив йому домагатись від уряду шляхоцтва і то польського а не московського, бо тільки польське є правдиве. Йому (па-

нови Мечиславови) тут за столом нема рівного, тому мусять вони бути усі йому вдячні, що він ними не гордує. А ковалеви в голові стирчали тоді зубці борон, які йому казав поробити управитель школи. І ті шляхоцькі права здавались йому якоюсь бороною з рядками зубків, а пан Мечислав каже йому їх позаклїпувати.

Професор Фішер відтяв підсвинкови голову, розрубав на дві половини і стоючи за столом викладав порівнавчу анатомію: «Бачите мізок у сеї свиня такий як у мене, або у вас».

Отець Вессаріон росповідав Грицеви, як він минувшого року, їздючи за сповідника на російськім военнім кружляку на Далекім Сході, трохи не пожив смерти від одного Японця, зачепивши в Нагазаці його дївчину. В ту «зачіпку» були втручені і инші офіцири корабля, що ледво консуль загасив шкандаль.

Червона бородата мармиза о. Вессаріона приємно усьміхалась під впливом трунку і «приємних» спогадів.

Гриші крутилось в голові від тютюнового диму, і він в жаден спосіб не міг уявити собі лиця тої Японки.

Оконан впер ся лобом об край столу, руки попускав в долину і вже нічого не чув і не бачив.

Тільки управитель фільварку пильнував, щоб усе йшло після порядку і доливав кухлики, час від часу покликуючи бенкетуючих звернути увагу на «житетворчу вохкість»....

Але чим більше випивали тої «житетворчої вохкости», тим більше житє ставало млявіще серед бенкетуючих. Нарешті управитель побачив, що окоман «не від сьвіту сего».

— Панове! крикнув він, грюкаючи фляшкою по столу: Маю вас повідомити, що один з найдорожших приятелїв наших відійшов уже в ту країну, де немна ні плачу, ні зітханя.

— Земля йому пером! відповіли зібрані, трохи розбуркані окриком управителя.

— Віддаймож йому послїдню пошану! заявив управитель.

— Похорон! похорон! закричали пяні голоси: загриміли стільці, і вся компанія обступила безпритомного окомана.

— Дївки! ідіть плакати крикнув управитель на чотири покоївки, що зазирали в двері залі. Ті сьміялись і не рухались.

Взяли «усопшого» за руки та за ноги; вперед пішов о. Вессаріо, і сьпів «вічная память» залунав по музею.

Окомана занесли до спальної пана Мечеслава, і поклали на ліжко, склавши йому навхрест руки. Фішер впхав до рук

«мерця» коротенький недогарок сьвічки і засьвітив.

— Панове! треба яму викопати і поховати його як слїд, не пес бо був, а добрий товариш, сказав управитель, уроївши вже собі цїлий плян геци.

Під великим каштаном, що вкрив своїми вітами зопівнічний бік музею, полишилась ще з зими купа снїгу. При сьвітлї ліхтарів викопали в снїгу яму і понесли «небіщика» ховати. Геть по парку розлягалось пяне «Со святими упокой». Окоман лежав безпритомний, а від подуву легенького вітерця свічка запхана йому в руки хутко топилась і червоний ґніт хилив ся до пальців.

Уже отець Вессаріон хтїв роспочинати «надгробне слово», і всї приятелї були посхилювали свої засмучені голови, думаючи, що буде робити окоман, як його закидають зимним снїгом — як в той самий час ґніт сьвічки припав до руки «мерця»... Мов спружинами підкинуло «небіщика», з ревом болю зірвав ся він на ноги, остовпілий, не знаючи, де він і що з ним. Вискочив з ями і побіг геть у парк, зачіпаючись за віти вишень. Тепер мали розривку ловити його. Окоман сховав ся за садком в рові; ледво з собаками відшукали. Триюмфуючи, привели його назад до музею і посадили за стіл.

Отець Вессаріон віншував його з воскресенєм з мертвих, Гриць питав ся, що він бачив на тім сьвітї, — окоман сидів сумний, хапаючись усе за попечену руку.

Але управитель запропонував віддати окомана під воєнний суд за зраду стану, себто затє, що впив ся до непритомности і полишив товаришів самих в їхній тяжкій боротьбі з алькоголем.

Професор Фішер порадив покарати переступця шклянкою мішанини з горівки, оцту, муштарди, перцївки і коняку.

Приймлено одноголосно. Фішер, як вправлений нїмецький бурш незабарив ся і дві хвилини. Страшне пійло було поставлене перед окоманом. Той відмовив послух. Додали для побільшеня кари ще чарку нафти.

Рябо-Кобила і Пищи-Муха схопили переступця за руки, заткали ніс пальцями і залили як коня. Довго сидів він з розявленим ротом і вилупленими баньками, не можучи відсапнутись.

Потім лице в него почервоніло як буряк і, схопивши з столу фляшку, замахнув нею на Рябо-Кобилу; той ухилив

ся і фляшка вилетіла на двір через вікно, розбиваючи шкло і тарахнула сплячого о. Аверкія по голові. Той тільки помахав вухами, а Хапай загарчав з візка, бачучи, що в хаті вже починаєть ся «пята дія».

Лубенці є найполітичнійший нарід на цілий сьвіт. В приятельских відносинах вони кажуть один одному «ти». Колиж чорний кіт незгоди перебіжить межи двома приятелями, враз фамільярні відносини щезають. Обидва набундючують ся, як индики, стародавна козацька кров заграває в жилах, очі блищать і, тілько що перед хвилею бувші товариші, готові згладити один одного з сьвіта. Більше того! В їхніх головах прокидають ся пляни підпалити своему «лютому ворогови» хату, знищити цілий його рід! Татарсько-московська «цівілїзація» навчила Лубенців тільки том, щоб в випадку сварки згадувати зподовж маму свого ворога, але найгорячіший з них не забуває в такій хвилї специяльно лубенської політики. Тільки що казали один одному «ти». Посварились, і тепер переходять на «ви». «Ваші мама».....

Лишились щирими Лубенцями і окоман з Рябо-Кобилою.

— Я вам обсмикаю вашу кобилячу голову так, що ваші рідні пси вас не пізнають! кричав окоман, пориваючись до Рябо-Кобили, котрого заступили огородник та коваль.

— Пустіть мене до «них»! Коли «вони» не розуміють товариської забави, там я «їм» виложу науку вічливости! дер ся до окомана з кулаками Рябо-Кобила. Гриць і упривитель заступили окомана.

— Ану, ану, пане кобило! Ану брикніть хоч раз, так «їж-жеборошно» поплигаєте до дому без копит і без хвоста! бачучи себе захороненого, строїв ся на ворога окоман. Рябо-Кобила зачервонів, скочив в напрямку окомана і повис на руках Пищи-Муха та коваля.

— Пустіть тепер мене! кричав зза плечий управителя окоман: Дайте я прохолоджу «їх» трохи!

— Сьвятителї-Угодники! вдарив ся о. Вессаріон руками об поли і, бачучи, що покоївка пійшла на двір з відром по воду, побіг помочи їй.

Професор Фішер, яко старий «бурш», запропонував покінчити справу чести поєдинком.

— Як можно?! скричав пан Мечислав: Таж вони не шляхтичі!

— Але ми унтер-офіцири!.... заапелював Рябо-Кобила.

— Ага? Втакім разї чудово! Я зараз роздобуду вам шабель, згодив ся пан Мечислав.

— Менї дайте добру шаблюку, щоб я міг ту піхотинську черепаху розрубати одним махом на два квалки! кричав єфрейтор Рябо-Кобила.

— Я не понижу своєї чести філфебеля! Дайте менї карабін з багнетом і торбу часнику! Побачите, яку смачну шпіганину я зроблю з тої коняки для псів панї Скаржинської!

— Добре! тепер розведім їх в окремі кімнати і приготуймо до бою, сказав д. Фішер. Борців розвели. Гриць і управитель мали бути секундантами окоманови, а огородник і коваль Рябо-Кобилї. Фішер зголосив ся за доктора. Пан Мечислав клопотав ся що до зброї. Хоч були фест пяні, але подумали про наслідки поєдинку і згодились вбрати борців у сталеві козацькі кільчуги та лати. Вибрали також тяжкі польські мечі ще вояків князя Вишнівецького.

Ледво переставляючи ноги від тягару лат, увійшли «вороги» до великої бальової салї двірця. Меблї порозсували на боки.

— Подайте одни одному руки, як вимагає лицарське право, сказав до дуелянтів Фішер.

Але українська кров не знає німецьких лицарських витребеньок: ворог є ворогом!

Засичали, злетївши в гору мечі, і грім загремів по палацу, блискавка посипалась на всї боки, як зійшлись ті два старих сїкачі до купи, шукаючи голов противників. Управитель злякав ся. Вибіг до кухнї і кричав на службу, аби несли воду, щоб розляти дуелянтів. А ті працювали, молотючи один одного тяжкими мечами. Їхнї секунданти повибігали в страху з залї і зазирали через двері на лютий двобій.

— Я напою вас оцтом з вашого кобилячого маслаку! харчав окоман, рубаючи по мечу, що підставляв йому Рябо-Кобила, боронючи собі голову. На гуркіт бою вбіг панський хатний песок і, бачучи непорядок, гавкнув і впяв ся зубами в ногу Рябо-Кобилї. Той посковзнув ся і гримнув на підлогу.

— Так йому! кричав куций окоман, наступаючи на довгого, як Голїят, єфрейтора: Тепер сповідайте свої гріхи! і рубнув з усієї сили мечем по лежачому. Але сталеве убранє боронило єфрейтора. Окоман поклав геть меч, щоб поростібати лати на воргу. Єфрейтор стис його руками і так качались по підлозї, а пес собі за ногою Рябо-Кобили.

— Лийте на них воду! крикнув управитель. Покоївки і

хлопці стали обливати їх водою. Нарешті їх розчепили, а песка ледво відірвали від єфрейторової литки.

— Ох, я вмираю! зітхнув тяжко єфрейтор, лежучи на долівці, в той час як окомана розбирали його секунданти.

— Де о. Вессаріон? крикнув управитель: Рябо-Кобила вмирає! Де він? Кличте його сюди, хай висповідає...

— Я бачила, як вони понесли за Пріською відро до крениці, сказала одна дівчина.

— Ой, старий ласун! Тут християнин з душею прощаєть ся, а він десь дівкам відра носить. Ходім, приведімо стару собаку.

Усі вийшли на двір. Ніч тепла; але було чорно навкруги, як в комині.

— Давайте ліхтарі! комендерував управитель.

Принесли ліхтарі і пішли всі у яр до крениці, пішов за ними і Рябо-Кобила, котрий уже «роздумав» вмирати. Коло крениці не було нікого.

— Я знаю, де вони! сказав один парубок: Ідіть, пошукаємо їх на коровнику. Полізли на коровник, але там їх не було. Аж під ожередом очерету побачили о. Вессаріона з Пріською, котрі голубились, як Ярема з Оксаною.

— Бійте ся Бога! отче, що ви робите!... Там християнин вмирає, а вам і під нігтем не свербить.

Отець Вессаріон взлостив ся;

— Чи маю я пильнувати ваші піяцькі душі. коли мене потребує ся голубиця!

— Та не турбуйте пан-отця, бо я не вмираю, вступив ся за о. Вессаріона Рябо-Кобила.

— Ні, я такого не попущу! Має зараз втяти шлюб з Пріською, кричав управитель.

— Шлюб! Шлюб! закричали побратими, і схопивши за плечі єерця та Пріську, попровадили їх назад до музею.

* * *

Тим часом вернїмось до Булатцю, де груба попадя дусить ся у зільницї, а піп додержує чатів з хлопами в тернику господаря Сапляка.

Радісно блищали зіронки в темно-синім небі, наче блискучі очі лубенських дівчат, не дбаючи про турботи людей на землї. Мало дбала про людську біду і велика Саплякова льоха. Її збудила метушня на подвірю її господаря і, не можучи більши заснути, доти підважувала рияком дверцї карнику,

доки їх не підважила і не вийшла на подвіре. Пройшла пару разів своїм рилом по нових грядках, здерла з плоту рядно, ростовкла горщик з бараболями і нарешті підійшла до зільниці в котрій сопіла попадя. Льоха почіхалась об зільницю, потім підклала рияк під один бік і стала її перевертати. В голові попаді блиснули гискри і сьвіт зчорнів! Її знайдено, і зразу «вони» зроблять їй кінець! Зільниця перевернулась і гримнула об землю. Попадя заверещала, а льоха, бачучи якісь ноги схопила їмость за панчоху і стала витягати з жлукта. Крик гинучої попаді розліг ся по селу. Поблизькі пси позбігались і вступили в бій з льохою, відтягаючи її за вуха і хвіст від їмости. Льоха теж і собі зверещала. Її крик почув свинський рід по карниках, і рохкотінє безрог затрубіло по селу. Прокинулись когути і стали піяти.

— Чоловіче! збудила Саплячиха Сапляка.

— Чого?

— Чи ти не чуєш, що на дворі дієть ся?

— Чую.

— Чого ж ти?

— Та певно попадю ті харцизяки кінчуть.

— Та які харцизяки? То пси з нашою льохою борють ся. А вонаж поросна. Вставай, гироде, ще пацят поскидає!

Озброївшись кочергами Сапляки вискочили на подвіре і як раз в час, бо пси були вже роспочали екзекуцію над льохою не на жарти.

Піп, котрий був став куняти, загорнувшись в Ступин кожух, теж прокинув ся і, чуючи галас, задзвонив від страху зубами, а його вояки, покидавши коли, уже готові були відступити по росийському, «в повнім порядку».

— Та то пси з безрогами гризуть ся, сказав Ступа, прислухуючись до галасу.

— А бий їх! кричала Саплячиха. Заскавуліли пси. Сапляків собака видко став побоці своїх господарів, бо вже чути було як він гриз ся з котримсь Рудьком.

— Але я чув, що попадя кричала? питав ся піп. Полишили терник і пішли до Сапляковоі хати. З зільниці визирали тільки ноги їмості в білих панчохах.

— Ой, рятуй мене, о. Паладію! стогнала попадя.

Пробували витягнути їмость з жлукта. Але даремна річ! Плахітє попаді там десь так позакочувались, що негодні були її витягти ні до гори, ні здолиии.

— Давайте сокиру! Кричав піп. Принесли сокиру.

— Розрубайте зільницю!

Але усї хлопи стояли, не кваплячись братись до роботи.

— Чого стоїте! Розрубуй, Ступо! лементував піп.

— Таж тепер великодна ніч, батюшко! обізвав ся Ступа.

— Я беру на себе сей гріх! Лиш рятуй попадю! просив батюшка.

Ніщо не помогло! Велич великодної ночі так тяжила над усїм іством селян, що навіть сам духовний проводир не міг прихилити їх поломити стародавний звичай.

— Стрівайте, я поклучу Жида, придумав Сапляк.

Жид мешкав через дорогу. Чуючи крики, він вийшов на ґанок і дивив ся на рух, що був на подвірю Сапляка.

— Слухай, Мордку! Сказав Сапляк: Іди визволи нашу попадю з зільниці, а за те я тобі слїдуючого шабашу посьвічу сьвічки за дурно.

— Ну, я зараз, сказав Жидок.

Мордко росколов сокирою зільницю і нарештї видобули з неї попадю напівмертву і віднесли до Саплякової хати.

Треба було щось робити. Була друга година по півночи. Піп перебрав ся в селянське убранє і враз з Ступою вийшли крадькома з села до міста, щоб покликати на поміч війско.

* * *

Уже секунданти поскидали з окомана зброю і запивали з ним побіду над Рябо-Кобилою і окоман пояснював яким робом він збив свого ворога зніг, «оголомшивши його страшним ударом», як в дверях музея з'явилась весїльна процесія з Прiською і о. Вессаріоном попід пахи. Дївчина, хоч і була призвичаєна до панських рук, але відчула, що відграє головну ролю, трохи червонїла і соромилась. Отець Вессаріон певне уроїв собі на ту хвилю, що він архирей, що його ведуть так попід руки і гремів могутнім басом: «Во їзбранних воєводї побідительная!»

— Що се за процесія? здивував ся окоман, ставши перед Прiською та черцем.

— Весїлє! весїлє! кричали збиточники.

— Та хтож у вас молода, а хто молодий? питавсь окоман.

— Пріська з о. Вессаріоном!

— Стрівайте! стрівайте!... Чи ви бачили, щоб коли бугая вінчали? Хтїв навернути до розуму паничів окоман.

— А що? спитавсь управитель.

— Таж о. Вессаріонови не вільно......

— Го-го! не вільно! Мусить злодюга обвінчатись! Ви не бороніть його, пане окомане! А вбирайте ризи та ставайте давати шлюб, виж бо при війську були дяком, казав управитель.

— Йому вінчати? Він не вартий скаженій собаці хвоста завязати, запротестував проти окомана Рябо-Кобила.

— Гей, косю! досить уже того, що вам хвостик обскуп...

— Годі! годі! не сваріть ся! Не псуйте весільного настрою! Закричали враз, як управитель, так і Гриць і Мечислав, бажаючи скорше приступити до акту вінчаня.

В одній з заль музею стояв стародавний вівтар уніяцької церкви ще зза тих часів, коли в Лубнях панували князї Вишневецькі. Вівтар заступав іконостас з фіґурами, образами, царскою брамою і бічними дверцями. Столїтя минули від того часу, як те все було зроблене, але здавалось мов ще учера до тих образів молились ті давно померші князї і їхнї піддані.

Коли весела гурма увалилась в сю напів залю, напів церкву, на п. Мечислава найшов дух давнини і він сказав:

— Панове! відбудьмо се вінчанє як найурочистїйше. Отець Вессаріон хай буде Скшетуський, Пріська — Гелена, пан управитель, — князь Ярема, решта офіціри, козаки і Татари.

Колиб пані Скаржинська за яких пів години повернула була з міста, то подумалаб, що її музей воскрес!

Пріська стояла в давній суккні княгинї Ґрізильди, о. Вессаріон у латах крилатих польських гусарів, окоман вбрав на себе ризи, котрі пошив собі колишній ігумен лубенського монастира з шовкового нічного салопу цариці Катерини II. Була то добра матерія, а дістав ся він тому ігуменови в дуже незвичайний спосіб. Коли цариця в 1771 році приїздила ділити Українські землї межи панів, так перебувала якийсь час і в лубенськім монастирі. Вона тодї вже не була жоната і як одної ночі було розхорувалась, то покликала до себе ігумена, щоб причастив. Тодї ще сьвітили на Українї каганцями. На лиху годину каганець згас і ігумен, забираючись від цариції, замість свого каптана вбрав царський салоп. З того потім пошив собі на памятку ризи. А славні були ті ризи ще й тим, що якраз на плечах було вигаптовано дві малпи, а над ними папугу. Коли баби дивились на тих незнаних їм сотворінь, так шепотіли одна до одної:

— Бачите, кумо, ото «св. Тройця».

Тож у такі славні ризи був вбраний окоман. Рябо-Кобила в козацькім строю полковника Леонтовича і Гриць у татарськім халаті тримали над головами «молодих» вінці: ті самі, котрі зперед соток літ сполучили Ярему з Ґрізильдою.

— Пріську!.... чи то пак, Гелєно, чи хочеш ти його собі за мужа? спитавсь окоман молоду.

— Ні! втяла та.

— А чогож ти з ним сиділа під очеретом? крикнув управитель.

— Та вони менї воду помагали нести.

— А ви о. Вес......

— Не Вессаріон, а Андрій, поправив пан Мєчислав.

— Ти Андрію, хочеш її?

—Не можу..... відповів молодий.

— Як не можеш? скричав окоман.

— Мій чернечий стан не дозволяє вступати в супружу звязь.

— Так якоїж березн ви прийшли менї клопотати голову! вгнївавсь окоман.

— Та мене панї Скаржинська запросила посьвятити пасхи, оправдував ся о. Вессаріон.

— А виж чого з Піською йордан коло криниці заходились робити, га? Марець уже минув!

— Годї, не суперечтесь! Вінчайте їх силою, і кінець! Комендерував управитель.

— Тож звяжіть їх до купи поясами, сказав окоман. Молодят звязали.

— Тепер накрийте голови хусткою. Накрили.

— Подайте єлею! моргнув окоман.

Принесли цебро зимної води.

— Що завяжу на землї, те буде завязане і на небесї! і зимна вода бухнула за ковнїр о. Вессаріонови. Той йойкнув і покотив ся по підлозї враз з прицїпленою до него Пріською. А над ними скакали і верещали як нечиста сила «весїльнянї гостї». Пріська відвязалась і втекла, а о. Вессаріон скочив на ноги і хтїв бити окомана.

— Отче Вессаріоне! схаменіть ся... Виж духовна особа, шануйте свій стан! Вам не вільно битись.

— А нащо мене-зимною водою облив?

— Що ви на таке звертаєте увагу? Коли Вам зимно, так ходїмте до столової там є чим нагрітись! заспокоював управитель, заступаючи окомана, який визирав йому з під пахи, як

яка гостроноса миша.

— Грітись! грітись! Схопились гурмою і покотили до столової, скидаючи похапцем і кидаючи де будь своє весільняне убранє.

* * *

О третій опівночи заграли над містом дзвони, лячно, нервово, мов кождий паламар гадав, що тим дзвоном він будить хлопів по селах. Ті встають, зброять ся і чорною сараною з усїх боків облягають Лубнї.

Попи сьпівали «Христос воскрес», але їхнї голоси тремтіли, мов вони заводили сами собі «вічную память».

В ґімназіяльній церкві зібралось усе паньство, лубенська «сметанка». Отець Микола тримав хрест, усї прикладались до хреста, потім цїлувались з попом — пани і панї, потім усї один з одним, кажучи: «Христос воскрес», відповідаючи: «Воїстину воскрес».

Але усїм тим панам здавались ті поцїлунки не поцїлунками, а якимсь «послїднім лобезаніем». Тільки ґімназіясти з ґімназіястками цїлувались від щирого серця, користаючи з нагоди, що трафляєть ся лише раз на рік.

А баталїонний командир так зденервував ся, уроївши собі можливість нападу селян, що вибіг з церкви і звелїв горністам трубіти до вимаршу.

І тої «сьвятої ночі» салдати пообсїдали усї чотири шляхи, що провадили до Лубень. І кождий з них був хлопський син, і кождий з них мав по 200 гострих набоїв....

І, стоючи на горах, салдати бачили, як там на степу коло сільських церков порухувались огники сьвічок, чули як баламкали дзвони. А сільські дзвони стогнали здалечини, мов казали: «Ми голодні, голодні, голодні!».....

Огники від церков пішли улицями, і ось засьвітилось в хлопських хатах.

Розговлялись тим остатнім, що понашкрібували в порожнїх закромах. Завтра будуть варити лободу...

Пани в містї позасїдали за довгі столи, котрі вгинались від печених индиків, пацят, курей, пасок, крашанок, шинок, ковбас та всїляких вин та наливок.

«Христос воскрес»....

Жовнїри стояли на горах голодні, пальцї їм позаклякали, стискаючи зимні цївки маґазинок, очі злипались, хтїлось спати.....

Ось над степом з північного боку місяць сходить. Видко.... усі гори осьвічено.

То не місяць зійшов, то в Березоточі горить фільварок пана Івана Леонтовича. І ось, мов за натисненєм електричного ґудзика, спалахнули по цілому степу аж до далекого Лукомля усі панські двори. На 60 верстов горить навкруги.

«Христос воскрес»...

Дзвони алярмуючо дзвонять по селах на огонь.

Люди полягали спати. Виють пси; голодні чи з страху.

Чорвона заграва, відблескуєсь на салдатських баґнетах.

«Христос воскрес».

* * *

Не дбали ні про що тільки наші гультіпаки. Тепер почалась в столовій «содома і гомора»! Отця Вессаріона висадили на стіл і він показував, як у французьких шинках гуляють шансонетки. Його довга чорна ряса подібна до спідниці і роскуйовдана грива робили з него якусь кобіту печерного дикуна з каменої доби; тільки волохата борода зражала його стан. Танечний настрій о. Вессаріона захопив і решту товариства і, дивлючись на него, як він відгинав на столі коліна та задирав ноги вище голови, і собі вхопились гуляти. Управитель з Грицем, Мечислав з Пищи-Мухою, коваль впав під стіл і тільки дригав до ладу ногами. Рябо-Кобила крутив ся з окоманом, а Фішер..... Кажуть, що Німець розумний тільки до полудня. Показав свою німецьку натуру і Фішер, бо схопив крісло і гуляв з ним, як з дівчиною.

«Польки, польки та кадрелі,
«Та за чуба, та за двері»!.....

відсьпівав Рябо-Кобила і потяг свою «даму» (окомана) за чуба за двері до темного корітару, певно щоб докінчити поєдинок. Але на щасте окомана прибігла покоївка і з перестрахом в голосі крикнула, що «пані приїхали!» Враз все протверезилось.

— Треба їхати до дому! сказав Фішер, і решта гостей теж почали шукати свої шапки. Виходили.

— Стрівайте! о. Аверкія ще не наповано, згадав Гриць.

Крадькома вернули до хати і всипали в цебер морелівки. Хапай уже знав, що буде і, гавкнувши, скочив з казанки і подав ся геть з двору на дорогу. Отець Аверкій стояв з похиленою головою і роскарячиними ногами. Йому певно шуміло ще в голові від тої фляшки, що тарахнув його окоман, ціля-

ючи Рябо-Кобилу. Вікна кімнат пані Скаржинської були з другого боку двірця, і гості не дуже боялись, що вона їх побачить. Задерли голову о. Аверкійови, заткали сапатки і він випив за панське здоровлє, фуркав і скакав.

— Чи ви вже чисто показились? кричав на них той управитель, що від пані, стоючи в дверях музею: Їдьте геть, бо пані зараз сюди йде.

Посідали на казанку і стали завертатись.

— Може б їх рублем притиснути, а то по дорозі погублять ся? радив нічний вартовий Омелько.

— Отче Вессаріоне! Ідіть! Пані кличуть паски сьвятити, кликала Пріська черця.

— Зараз! Ходімте панове! тримаючись за п. Мечислава та управителя від фільварку, точив ся о. Вессаріон, приціллюючись, щоб трафити в двері, але за кождим разом стукав ся чолом до одвірка.

— Пращавайте! кричали гості.

— Їдьте на зломану голову, прощав їх управитель.

Загреміли шруби і мутерки, задзвонила бляха, і казанка покотилась геть з двору по темній дорозі на Пирятинський шлях. Хапай плигав і гавкав перед о. Аверкієм, мов питавсь його, як йому смакувала морелівка. Товариство, трох спереду, трох ззаду, скліщились руками і ногами, щоб не злетіти з візка і не лишитись спати десь під вербою. Алкоголь потуманив думки, і вони всі чуманіли, мало вже думаючи, куди їдуть і що з ними є, склались на ласку і розум о. Аверкія.

В небесах видно добре приготувались до великодної паради, бо ангели випуцували найменьшу зірку, і вони блищали і мерехтіли в темно синім етері як дорогі самосьвіти.

Стежкою, лісами з балки вийшов на шлях коло мосту о. Півторацький з Ступою в той самий час, як поуз них прокотилась казанка. Отець Аверкій-кінь не трафив на міст, а поуз міст у рів. Гримнуло і застогнало на самітному шляху, — то Пищи-Муха вилетів з візка. Кінь злякав ся і, висмикнувши візок з рова, пігнав дорогою.

— Гей! та підождіть! гукав огородник.

Та кінь гнав не далеко, старі кости його вже ненадавались до молодечих вибриків.

— Птру! спинили коня.

Хапай побачив о. Півторацького з Ступов і почав на них гавкати.

— А заберіть свого собаку! гукав Ступа.

— А ви хто? питали з казанки.

— Та батюшка з Булатцю і я, пояснив Ступа.

— Так пізно?

— Мовчи, Ступо, може то «вони», зашепотів піп.

— Чи не о. Півтароцький? питає Гриць.

— Та еге-ж..... Ні.... белькотав Ступа,

— Та се вони, крикнув огородник пізнавши попа.

— Чого ж ви тут?

— А йдемо до міста.

— Чого ж ви так пізно до міста?

— А йдемо військо на поміч кликати.

— На яку стилу маму вам серед ночи війська захтілось?

— Та «вони» мають вранці через наше село вертатись..... А йдіть сюди, батюшко, сеж паничі з хліборобської школи, придивив ся Ступа з ким розмовляє.

— Лізьте, отче сюди до нас, підвеземо, запросив Гриць о. Півторацького: Ви вибачайте, Що до Вас не заїхали. Ми мусіли на свій час бути там, де нас запрошено; белькотів пяним язиком Гриша; але піп не зрозумів, чого він його перепрошує. Попа посадили на місце Пищи-Мухи, а Пищи-Муха з Ступою вчепились ззаду візка на причілку і по довгій дискусії з о. Аверкієм, котрий казав, що то вже за богато на його хребет, таки візок рушив в напрямку Лубень...

Тепер довідались від попа та Ступи, про «тих». Острах обгорнув усіх. Що мога молитили о. Аверкія аби забирав їх з чорного шляху туди до міста. Зза кождої верби їм вважались повстанці. Добре що до міста було не дуже далеко.

Минули паровий млин «Пьонтака-Шостака», минули жидівські ятки, (українські «елеватори» збіжа), коли розліг ся грімкий окрик: «Стой!» Візок оточили жовніри.

— Хто ви, куди і звідкіля?»

— Та, ми з гостей додому.

— Та, хтож ви?

— Чи вам повилазило? Та сеж паничі з хліборобської школи, пояснив Ступа.

— Звідки ми можемо знати усіх паничів? сказав вартовий і покликав підофіцира. Коли довідались, що під мужицьким сіряком ховаеть ся «батюшка», забрали усю братію і потягли до колійового двірця, де в порожній їдальні «розговлялись» три офіцири з властителем буфету Татарином Ахметом. Офі-

цири були пяні як ніч; понапивались до «зеленого змія». Їхня вояцька натура жадала боротьби, і вони вступили в бій з чарками та тарелями, котрими був застановлений довжезний стіл їдальні, властитель і собі набрав відваги, і шкло летіло і дзеленкотіло по всій залї! Льокаї схопили свого господаря і поволїкли спати, але официри, перетовкши усе начінє на столї, жадала ще бою. Кинулись на величезні сьвічада, котрими були завішані стіни залї і розторощили їх крістами, тодї прийшла черга на вікна; повилїтали і величезні шиби вікон. Підійшов експресовий потяг. Оголивши шаблї, царські вояки вдарили на шиби ваґонів. Посипалось і задзеленкотіло шкло. На щастє людей в возах майже не було. Бачучи напад, начальник стациї дав сиґналь, і потяг подав ся геть з офіцирських рук на захід до Київа.

В тій хвилї жовнїри привели до стациї наших «арештантів».

— Ваше благородіє! Наловили бунтарів, аж 8 штук, засалютерував до офіцерів унтер.

— Що, бунтарів? Давай їх сюди! крикнув підполковник заносючи шаблю: Розстріляти собак в 24 хвилини!

І певно щось сталось би злого з теж пяними, як ніч, «бранцями», колиб у справу не втрутились тверезі жандарі. Решту відпустили, тільки о. Півторацький з Ступою лишились з жандарями. Довідавшись, що проводирі бунту поїхали розбивати Скаржинських, жандарі зателефонували до військової канцелярії. Почав ся алярм, затрубіли горнїсти і рота піхотинців вирушила «на визвіл» панї Скаржинської; котра по осьяченю пасхи о. Вессаріоном, спокійно собі розговлялась з своїм прибічним управителем, не знаючи, що з неї в містї счинив ся такий алярм. Пяні офіцери, розшолопавши вчім річ, прохололи і телепались на конях позаду москалів; о. Півторацький з Ступою їхав на хваїтоні враз з «справником» (начальником повітової поліції.)

А паничі, випивши по арештї в буфеті стациї і збудивши о. Аверкія, знов поскладались на купу на казанцї і рушили через місто до дому. Очі їм злипались, в головах сьвіт завертав ся і нарештї усї шестеро поснули «блаженним сном». Кінь-Аверкій чвалав собі улицями і, нарештї, минаючи поуз сьв. Троїцьку церкву, зачепив ся дишликом за слуп лїхтара і став, спустив вуха і собі заснув. Хапай лїг під візок і гарчав на спізнених переходнів.

—Трохи запізно до церкви. Уже давно попи полягали спати,

сказав поліцай, вздрівши такий «образ» і, підійшовши до візка, відчепив коня, вдарив його похвою. Аверкій почвалав далї містом, волочучи за собою візок з паничами. Візок сумно тарабанив по порожних улицях міста. Хапай понуро телепав ся за возом.

Коли о. Аверкій прителепав ся до валів, що оточують Лубні з полудневого боку, знов підскочили до візка салдати, що чатували там коло брами.

— Облиш їх, хай їдуть... Се наші. Чи не бачиш, як с.... сини понапивались, спинив унтер-офіцир жовнїра, котрий хтїв будити сплячих.

Аверкій потелепав ся далї. Тільки Хапай час від часу озирав ся на москалїв, скалив зуби і гарчав.

А там далеко далеко, аж десь коло Днїпра. де небо зійшлось з степами, зачервонів обрій, і та червона смуга ширшала і довшала, а зірки гасли одна за другою...... По селах стогнали великодні дзвони.:

— Ми голодні! голодні! голодні!

Чули той стогін хлопські сини-салдати на чатах. Він краяв їм серце, їм було прикро, безрадно прикро.... І ту безрадність побільшував той тягар куль, котрими вони мали годувати голодних......

⁂ ⁂ ⁂

Було по четвертї рано. Панї Скаржинська сидїла в столовій і розговлялась з своїм управителем. Окрім старого льокая та вартового на подвірю усї її слуги та челядь спали, хто де притулив ся. Пан Мєчислав не дійшовшо до свого лїжка, а простяг ся на килимі, поклавши голову на управителеві чоботи. Сам управитель здолав тільки роззутись і заснув, лїгши в поперек софки. Отець Вессаріон, посьвятивши пасхи панї, пішов до «чорної» кухнї, щоб посьвятити пасхи і робітникам та вже і не вертав ся, лишившись під опікою трох куховарок.

Сьвітало. Уже в небі задзвонили ранішню пісеньку жайворонки, тріпаючи дрібненькими крильцями над зеленими нивами озимини.

— Ич, як дзвонять! Христос воскрес, пташенята!.... І їм радість... весело промовив до жайворонків вартовий, пустив на долину своє клепало, і його просте селянське їство наповнилось невиразним чутєм солодощів весни і великодня...

А в ворота двору вїздила фіра з справником та попом, і, грюкаючи чобітьми по дорозї, блискаючи чорними штихами

(російські багнети) увіходила за ними рота піхоти з офіцирами на конях. Вартовий здивовано роззявив рота і остовпів, дивлючись на надзвичайних гостей.

— А що, були вони у вас? спитавсь стурбовано справник вартового.

— Були, відповів той.

— Щож, убили паню?

— Защоб їх убивали? Пані розговілись та тепер сплять.

— Щож вони тут робили?

— А що? звісно що. Вихилили зо пять цебер трунку тай поїхали собі.

— І нікого не зачіпали? Не грабували? допитував ся справник.

— Та ні... хіба з дівками трохи пожартували.....

— А куди вони поїхали?

— Куди поїхали? Звісно куди: до хліборобської школи.

— Ти певно знаєш?

— Ну, а тож як? дурити не буду! відповів вартовий з здивованєм і ображенєм в голосі, що йому не ймуть віри.

— Пане поручнику! Завертайте своїх людей. Поїдем навпростець через Конопівку. Може ми їх переймемо десь коло школи, закомендерував справник.

Військо повернулось і знов затупотіло, постигаючи за фаїтоном справника, брязкаючи штихами та «відміняючи» після російського звичаю «маму» тих незнаних бунтарів, що зза них довелось їм не спати і зазнати стільки маршу тої великодної ночі.

Вартовий, роззявивши рота, довго дивив ся в слід за пішовшим військом, абсолютно не можучи пояснити собі, нащо здались тим панам паничі з хліборобської школи. Машинально підніс він догори своє клепало і так став ним калатати, що пані прокинулась і післала свого управителя спинити той тарахкіт. Управитель росчинив вікно і кричав:

— Омельку! дурню! іди спати!

* * *

Учитель хліборобської школи, викладач плеканя худоби, п. Іванов був безмежно щасливий тої весни. Він не тільки оженив ся з красунею Ізабелою, але й перевів її з католицизму на православє, назвав Єлисаветою і тепер поринав в роскошах супружого житя. А тієї ночі безжурно спав з своєю жіночкою на білій постелі.

Та не спала його теща, ревна католичка, котра, хоч і дозволила своїй донці перейти на православє, щоб через шлюб її з Івановим врятувати себе і її від злиднів, але в глибині свого католицького їства таїла зрадливу думку вернути колись в лоно католицизму і польскости не тільки свою доньку, але і її будучі діти. Тої ночі пані Храпавецька не могла заснути. Її переповнювали страхітя. Вона була роджена і виросла на Київщині, де її з малку налякали оповіданями про гайдамаків. Тепер ті гайдамаки воскресли! Сеї ночі мають вирізати усіх панів на Полтавщині! Правда до вчора вони заховувались тихо, але хлопови не можна вірити, (вона се знає); під покришкою покірливости в нім схована зрадлива бестія. І лежучи на ліжку, пані Храпавецка уявила собі, що хтось ходе в неї попід вікнами. Вона зірвалась з ліжка і побігла під двері спальні її доньки і зятя. Стоючи під дверима, вона глянула у вікно на подвірє і закаменіла від страху. На подвірю під вікнами стояли коні, вештались чорні постати людей... Гайдамаки!

— Єзус-Марія! Ледво вимовила перелякана пані і стала гуркати кулаками в двері спальної своїх дітей. Іванов вискочив до неї з Єлисаветою в самім шматю.

— Чого вам, мамо? — крикнула донька.

— Моліть ся, діти! моліть ся! Уже вони прийшли! крикнула стара, вклякаючи перед образом Божої матері, а Єлисавета і собі. Іванови мороз перейшов аж шпіком і, не роздивившись, що за люде на подвірю, він скочив до сіней і почав забарикадовувати двері: підсунув бочівку з капустою, дошку до прасованя, шафу, а відтак схопив сокиру і подав ся з нею до кухні.

Треба зазначити, що Іванов мешкав в однім будинку з другим учителем, п. Пороцьким, а їхні помешканя ділила мурована з цегли стінка. Як раз де приходилась Іванова кухня, за стінкою була Поріцкого спальня. Тоді саме п. Поріцкий спав собі на просторім ліжку з своєю «половиною», обложившись пятьма дрібними дітьми, як онучами. Шаленний гуркіт збудив Поріцкого і його фамілію.

Гах! гах! гах! гримав в стіну Іванов з своєї кухні. Діти Поріцкого скричали, жінка також.

Пані Храпавецка почула крик Поріччинят і, плазаючи на колінах, кричала:

— Чуєте, вже Поріцьких ріжуть!.... Королево Небесна ратуй

нас!

Іванов чув крик тещі і дужче гатив сокирою в стіну. Цегла сипалась на всі боки градом.

— Гей! Пане Іванов, чого вам треба? Кричав через стіну Поріцкий.

Іванов не чув.

— Що з ним такого? і Поріцький вибіг на подвіре, щоб зайти до Іванова з дверей. На подвірю побачив він наших гультіпаків, котрі тільки що приїхали і в жаден спосіб не годні були розпрячи о. Аверкія: розмовляли голосно і робили гамір на цілу школу.

— А ідіть сюди, панове! Іванов здурів, покликав їх Поріцкий.

Підішли гурмою до парадних дверей і стукають. Жінки почули гуркіт під дверима і з криком і вереском подались до кухні. Замкнулись там і підперли двері чим могли. А Іванов з подвоєною снагою валив сокирою в стіну.

— Що за холера? Виважаймо двері! крикнув на своїх асистентів Поріцький. Взялись до роботи. Принесли колоду і вивалювали нею двері.

Крик дітей Поріцького, зойк Іванової і її мами, удари сокири розлягав ся на подвірю враз з гоміном нашими гультіпаками.

А зза клуні, з яру виїздив справник і виходило військо. Справник побачив гурму людей, що вдерались до помешканя Іванова і, оголивши шаблю, скочив з фаїтона і крикнув до салдатів:

— Саме в час! Хлопці за мною!

— Піддавайтесь злодюги! инакше усім вам тут капут! кричав справник, махаючи шаблею над головами уроєних ним повстанців.

— Що таке? В чім річ? втрутив ся в справу управитель школи, що, розбуджений тим гаміром, теж прибіг на місце турбації.

Тут і о. Півторацький і справник придивились, що вроєні ними бунтарі були їхні добрі приятелі.

— Так то ви їздили до Скаржиньскої та налякали о. Півторацького? спитав наших гультіпаків пан справник.

— Куди ви їздили? До Скаржиньскої? гримнув управитель школи на свого синка: А тиж казав, що на всеношну тобі треба було їхати? Так ти не був в церкві? І ви теж, панове?

оглянув практичним оком управитель запилі мармизи своїх підручних. Ті посхиляли голови.

А Іванов далї валив в стіну.

— Що йому сталось? здивував ся управитель.

— Уже Іванов прорубав стіну!!! рятуйте! вибігла панї Поріцька, галасуючи з хати. Усї скочили до покоїв Поріцького. Ліжко було завалене цеглою, а з дірки в стінї виглядало безмежно налякане блїде облича Іванова.

— Чого вам? спитав го Поріцький.

— Позичте револьвера!.... відповів той.

* * *

Справник зібрав о. Півторацького за фалшиве донесене і безпідставні страхи, і той мусів пішки почимчикувати до свого села враз з Ступою, де на него чекали непосьвячені людські пасхи та перелякана попадя.

Щоб заспокоїти усю справу, управитель мусів виставити жовнїрам пару цебер вина і післав їх спати до клунї, а справник та офіцири пішли розговляти ся до управителевих покоїв. Гриць дістав зараз таки по за уха від старого, а його приятелї пішли спати з гіркотою на серцю, непевні, яку їм кару відміряє на завтра управитель.

Стара Храпавецька мусїла відливати переполох дїтям Поріцького і також дістала на лїтанїю від свого зятя.

По великих трудах Хапай полїз спати в солому, а о. Аверкій ніким не роспряжений, поїхав з казанкою під стайню і, розчинивши головою скриню з вівсом, солодко набивав ним собі шлунок.

* * *

Нарештї зійшло над зеленими степами сонечко і розігнало страхітя тої ночі. Того року хлопи не повстали.

ДО СЕГО ЧАСУ ВИЙШЛИ ОКРЕМИМ ВИДАНЄМ СЛІДУЮЧІ ТВОРИ П. КРАТА (о. Проколупія):

ОКО ЗА ОКО	(вичерпані)	5 ц.
КОЛИ ЛЕКШЕ БУДЕ	(вичерпані)	5 ц.
ВІЗИТА ЧЕРВОНОЇ ДРУЖИНИ		10 ц.
ЛУБЕНСЬКИЙ МОНАСТИР		10 ц.
ЗА ЗЕМЛЮ І ВОЛЮ		25 ц.
БОГ В РЕВОЛЮЦІЇ		35 ц.
КОЛИ ЗІЙШЛО СОНЦЕ		30 ц.

НАКЛАДОМ «РОБІТНИЧОГО СЛОВА»

ВИЙШЛИ ДОСИ СЛІДУЮЧІ КНИЖКИ:

«Боротьба о сонце». 3,,
«Як мужик Двох ґенералів вигодував»
М. Салтиків-Щедрин; переклав Г. Мак. 5,,
«Кляса проти кляси» Л. Мартов; пер. Т. Б. 5,,
«Відроджене України» 10,,
«Робітничі Пісні» (друге побіл. вид.) 10ц.
«Кому потрібна війна?» А. К. пер. І. С. 10,,
«Земля і Чоловік» Б. Лойко; пер. Г. Мак. 15,,
«Початки українського соціялізму в Галичині». — В. Левинський 25,,
«Фільософія штуки» Г. Тена; пер. О. Барвінський 50,,

Крім висше згаданих, книгарня «Роб. Слова» має на складі, ще много инших книжок. Пишіть по катальоґ, або загляньте до ґазети «Робітниче Слово», в якій часто ріжні книжки оголошуємо.

Замовленя на книжки або передплату на часопись треба слати на адресу:

ROBITNYCHE SLOVO

Box 64, Toronto Ont.